

Women's Activism Online and the Global Struggle for Social Change

Garmit Wiesslitz (Editor). Palgrave Macmillan, 2023. 310 pages

עינת לחובר*

במבוא לאסופת המאמרים בעריכתה, ד"ר כרמית ויסליץ - חוקרת בתחומי המדיה האלטרנטיביים, החברה האזרחית והדמוקרטיה מהמרכז האקדמי הרב תחומי ירושלים - מעגנת את הספר בהקשר אקטואלי. היא מתייחסת לשני אירועי מחאה נשית עולמיים - מחאת החיג'אב באיראן ופעילות נשים במחאה נגד השינויים השלטוניים בישראל (ככל הנראה, הכוונה לארגון "בונות אלטרנטיבה"). מאז פרסום הספר ב־2023, ניכרת התרחבות בהתנגדות למשטרים מדכאים ברחבי העולם, כאשר מאבקים פמיניסטיים הם חלק בלתי נפרד ממאבקים חברתיים-פוליטיים רחבים יותר. המחאות העכשוויות מדגימות את הזיקות ההדוקות בין אקטיביזם דיגיטלי למחאה במרחב הפיזי, כאשר המרחבים השונים מזינים ומעצימים זה את זה באופן סינרגטי.

המאבקים הפמיניסטיים העכשוויים משקפים את האופי הטרונס־לאומי של המחאה, כאשר נשים ממדינות, תרבויות ורקעים מגוונים מקבלות השראה זו מזו, חולקות טקטיקות ומפתחות סולידריות חוצת גבולות באמצעות הרשתות החברתיות. במקביל, אנו עדות גם לתגובות נגד למחאות אלה, כאשר כוחות ריאקציוניים משתמשים באותם כלים דיגיטליים כדי להתנגד לשינוי ולשמר את הסדר החברתי הקיים. התפתחויות אלה מחזקות את הרלוונטיות של אסופת המאמרים להבנת הדינמיקות המורכבות של אקטיביזם פמיניסטי דיגיטלי בעידן הנוכחי.

פרקי המבוא והסיכום מאת ויסליץ מציגים דיון מושגי בסוגיות העקרוניות הללו, בעוד שאר פרקי הספר מציגים מגוון דוגמאות אמפיריות לאקטיביזם דיגיטלי של נשים מרחבי העולם: התארגנויות אד־הוק והתארגנויות ארוכות טווח, בעלות מטרות רחבות היקף, התארגנויות רשמיות והתארגנויות בלתי פורמליות.

ויסליץ, כמו חלק ניכר מהכותבות באסופה, מזהה את עליית תנועת #MeToo ב־2017 כנקודת מפנה בהתפתחות האקטיביזם הדיגיטלי של נשים, תנועה שהשפעתה

* פרופ' עינת לחובר, המחלקה לתקשורת, מכללת ספיר (einatl@mail.sapir.ac.il)

מהדהדת גם היום במאבקים פמיניסטיים ברחבי העולם. בכך הספר מצטרף לשיח אקדמי ער בנוגע להשלכות #MeToo על השימוש של נשים וארגונים פמיניסטיים ברשתות החברתיות כזירה לפעולה קולקטיבית (ראו למשל: Chen et al., 2018; Mendes et al., 2019).

הזיקה בין אקטיביזם פמיניסטי למדיה נמצאת על רצף היסטורי מובהק, החל מימי הסופרג'יסטיות של הגל הפמיניסטי הראשון במאה ה-19, אשר ייסדו מגזינים שבאמצעותם הביעו את עמדותיהן, גיבשו זהות פמיניסטית, הפיצו את משנתן וגייסו תומכות. פעילות אלה הפיצו את פרסומיהן ברחובות, מבית לבית, וגם באמצעות הדואר והרכבות. בהמשך, פעילות הגל השני, בשנות ה-60 עד שנות ה-80 של המאה הקודמת, היו מעורבות בהקמת עיתונים ומגזינים ושידור תוכניות אקטואליה (Steiner et al., 2020).

הספר הנוכחי מתמקד בגל השלישי ובמיוחד בגל הרביעי של הפמיניזם, שבו הפעילות הפמיניסטית התקשורתית מתרכזת בפלטפורמות חדשות: בלוגים, פודקאסטים, X (לשעבר טוויטר) ואינסטגרם. אלו פלטפורמות שלכאורה מציעות אופני השתתפות שוויוניים ודמוקרטיים יותר מהפלטפורמות שבהן השתמשו פעילות פמיניסטיות בעבר. הספר מציג את הפוטנציאל של האינטרנט, שעשוי לאפשר לנשים לגבש זהות קולקטיבית, לאתגר את השיח ההגמוני ולחולל שינוי חברתי, אך מציע עמדה מורכבת ביחס לפריחה של האקטיביזם הפמיניסטי הדיגיטלי.

לאורך כל פרקי הספר מהדהדת השאלה סביב הרחבתו של המרחב הציבורי הפמיניסטי באמצעות המדיה הדיגיטליים. ויסליץ בוחנת שאלה זו, בין היתר, דרך עבודתה התיאורטית של ננסי פרייזר (Nancy Fraser). פרייזר מציעה תפיסה של רשת מרחבי שיח הטרופי, אשר כוללת מרחבים אלטרנטיביים, אותם יוצרות קבוצות מדוכאות או קבוצות המודרות מהמרחב הציבורי הדומיננטי. מרחבים אלה מאפשרים את ביטוי האינטרסים והצרכים של נשים מקבוצות מודרות, לצד פיתוח זהות קולקטיבית ואסטרטגיות התנגדות, ומציעים שיח אלטרנטיבי של התנגדות, המאתגר את ההגמוניה התרבותית והפוליטית של המרחב הציבורי הדומיננטי.

הפרקים השונים חושפים גם ביקורת על תנועת הנשים הדיגיטלית, ומדגישים כי המרחב הדיגיטלי לא תמיד משמש מרחב בטוח ומעצים עבור נשים. ביקורת זו מתחדדת על רקע תגובות הנגד האלימות לפמיניזם המקוון, ניכוס של הפעילות האקטיביסטית, והשפעתם של קולות הגמוניים בתוך תנועת הנשים עצמה.

הספר כולל 13 מקרי בוחן אמפיריים, המשקפים את התפוצה הגיאוגרפית הנרחבת של פעילות פמיניסטית דיגיטלית: אוסטרליה, אוסטרליה, טורקיה, דרום אפריקה, ספרד, איראן, גרמניה, צרפת, אמריקה הלטינית והודו. הפרקים מדגימים את הזיקות בין רעיונות פמיניסטיים ובין תנועות חברתיות פוליטיות מגוונות. מקרי הבוחן מתבססים על גישה של הצטלבותית (intersectional), המתאחדת להצטלבויות בין דיכוי מגדרי לדיכויים על בסיס צבע עור, גיל, מוצא אתני והשתייכות לאומית. זאת, בניגוד למדיה פמיניסטית מסורתית, בפרט אלה של הגל הראשון, שהתעלמו מהצרכים ומסדר היום של נשים שאינן משתייכות לקבוצות ההגמוניות.

הספר מורכב משלושה חלקים מרכזיים. החלק הראשון עוסק בפרקטיקות אקטיביסטיות, כמו קמפיינים ומחאות מקוונות ולא מקוונות. החלק השני מתמקד באופן שבו האינטרנט משמש מרחב ציבורי דמוקרטי ומרחב בטוח לאקטיביזם ושיח אלטרנטיבי המתאגרים את תרבות ההשתקה. החלק השלישי דן בסוגיית ההכללה, ומציג מחקרים על יחסי כוח ושליטה בתוך תנועות הנשים האקטיביסטיות במרחב המקוון. חלוקה זו, אף שהיא במידה רבה שרירותית נוכח השזירה האורגנית בין שלושת ההיבטים, מספקת מסגרת אנליטית המסייעת להבנת התופעה המורכבת.

חלק ניכר מהפרקים מתמקדים בפעילות פמיניסטית נגד אלימות מינית, המשקפת מגמה עולמית של התנגדות לתרבות האונס. קמפיינים אקטיביסטיים בהקשרים אלה זכו לנראות ציבורית גבוהה, והשפיעו גם על סדר היום של התקשורת הממוסדת. פרקים אחרים מרחיבים את היריעה למאבקים פוליטיים וסביבתיים, כגון המאבק נגד קבוצות ימין קיצוניות באוסטרליה או המאבק הסביבתי נגד חברות הגז באוסטרליה, וכן למאבקים קטנים ופחות ידועים.

הספר מדגים את המורכבות והמגוון של אקטיביזם פמיניסטי דיגיטלי, הכולל מגוון פלטפורמות המשמשות למטרות שונות. כמו כן, הפרקים מתעדים ומנכיחים את הנשים העוסקות בפעילות זו, שלעיתים קרובות יש לה השפעה אישית עמוקה, והיא מעניקה סיפוק ותורמת לתחושת הערך העצמי, אך אינה מתגמלת מבחינה חומרית. הפרקים חושפים את מגוון הנשים המשתתפות באקטיביזם הפמיניסטי המקוון: מגוון בין־דורי, הנע בין צעירות, "ילידות דיגיטליות", ובין נשים מבוגרות שלכאורה הנגישות שלהן למרחב המקוון נמוכה יותר; ומגוון בהקשר של הגדרות הזהות הפמיניסטית - מפעילות בעלות משנה פמיניסטית מגובשת ועד פעילות חסרות המשגה פורמלית של תיאוריה פמיניסטית, אך שותפות לערכים פמיניסטיים.

הקריאה בפרקים השונים מעלה כיווני מחקר פוטנציאליים ומציפה שאלות תיאורטיות מהותיות: אילו תכונות (affordances) של המרחב המקוון מסייעות לנשים

במאבקה? האם ניתן להבחין בין תכונות של פלטפורמות שונות? כיצד ניתן להגדיר ולמדוד הצלחה או אפקטיביות של מאבק פמיניסטי במרחב המקוון - באמצעות מספר המשתתפות והמשתתפים בשיח, שינויי עמדות, או פעילות במרחב הפיזי? ומה לגבי התפיסות וההערכה האישית של הפעילות ביחס למעורבותן? איזו התנגדות מתפתחת בתגובה לאקטיביזם הפמיניסטי? וכיצד הפעילות המקוונת משתלבת במכלול הרחב של פעילות פמיניסטית?

סוגיה מרכזית נוספת הראויה לבחינה היא שאלת המימון של הפעילות הפמיניסטית: האם המרחב המקוון מקל על מימון הפעילות? האם נשים שבות ומשקיעות ממשאביהן באקטיביזם למרות היעדר תמורה חומרית? הפרקים השונים מדגימים כי אקטיביזם ברשת מצריך משאבי זמן, ובמקביל נשים נדרשות לפרנס ולשאת בעול הטיפול במשפחה. כיצד הן עומדות במשימות המרובות לאורך זמן? כיצד משפיעים אילוצים אלה על הפעילות האקטיביסטית ועל תכניה? סוגיית המימון מעלה גם שאלות של דה־פוליטיזציה, מסחור וקואופטציה. ולבסוף, כיצד מתפתח אקטיביזם פמיניסטי מקוון בהקשרים גיאוגרפיים, תרבותיים ופוליטיים שונים?

הספר בעריכתה של ויסליץ מציע מבט מקיף על האקטיביזם הדיגיטלי הפמיניסטי העכשווי, ותורם להבנת האופנים שבהם הדיגיטציה מאתגרת את המאבק הפמיניסטי בעידן הגלובלי, מרחיבה אותו ומעצבת אותו מחדש. תרומתה הרבה של האסופה טמונה לא רק בהצגת הפוטנציאל של הפעילות המקוונת, אלא גם בהצבעה על המתחים, האתגרים והמורכבויות שהיא מעלה, הן בתוך התנועה הפמיניסטית והן ביחס למבנים החברתיים שהיא מבקשת לשנות.

רשימת המקורות

- Chen, G. M., Pain, P., & Barner, B. (2018). "Hashtag feminism": Activism or slacktivism? In D. Hurp, J. Loke & I. Bachmann (Eds.), *Feminist approaches to media and research* (pp. 197–218). Palgrave Macmillan.
- Mendes, K., Ringrose, J., & Keller, J. (2019). *Digital feminist activism girls and women fight back against rape culture*. Oxford Academics.
- Steiner, L., Kitch., C. & Kroeger, B. (2020). *Front pages, front lines: Media and the fight for women's suffrage*. University of Illinois Press.